

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

NAMA 31.

HASTINGS.

Mahe 1, 1924.

TE TOA TAKITINI

Ko nga haki enei i nga hapu o Te Arawa, kua tapaea mai nei ma te Hahi i Ohinemutu e tiaki. Kei roto enei haki i te Wharekarakia i Ohinemutu e tare ana i naianei. I rokohanga enei haki ki nga wa o te riri a te Maori 1864-1872. Ko nga ingoa enei o ana haki: (1) Te Puhikehukehu; (2) Te Hina; (3) Te Aroha; (4) Uenukuraui; (5) Hinekura; (6) Kaore he ingoa.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e Cliff Press,
Queen Street, Hastings, H.B.

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 6/6 i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300. Hastings.

2

TE TOA TAKITINI.

Mahe 1, 1924.

TE INOI MA TATOU I NGRA KATOA O RENETI.

(MAEHE 5th KI APERIRA 18th.)

E TE Atua kaha rawa ora tonu, kahore e kinongia e koe tetahi mea i hanga e koe; e murua ana hoki e koe nga hara o te hunga katoa e ripeneta ana; hanga he ngakau hou. he ngakau ripeneta, ki roto i a matou, kia tangi tika ai matou mo o matou hara. kia whakina ai o matou mea whakapouri, a kia tino murua o matou hara e koe, e te Atua toku: ko Ihu Karaiti hoki to matou Ariki.—*Amine.*

Kia mahara he ra nohopuku nga ra o Reneti. Horoia atu nga paru o te Temepara o te Atua. Ripeneta mo nga he o nga ra ka huri nei. Kia kaha te inoi, me te whakapono. Ma nga hua ka mohiotia ai te rakau. No reira mahia nga mahi a te Atua. Pehia nga hiahia o te tinana, whakaturia te wahi ki te wairua. Nohoruku. Rapua te Atua, mou ano te painga mehemema ka manawanui koe "Whakahoutia e te Atua au mahi pai i roto i toku ngakau."

HINOTA MAORI

A TE PIHOPATANGA O PONEKE.

I TU te hui tuatahi a te Poari o te Hahi Maori o te Pihopatanga o Poneke ki Otaki i te marama ka huri nei. Ko nga tangata i tae mai ko te Pihopa o Poneke, ko Revd. W. G. Wiremu. kai-tirotiro. ko Rev. Te Muera Tokoaitua o Otaki, Pakake H. Leonard o Matene. Henare Keremeneta o Pipiriki. Ko nga mangai-remana ko Hemi Rikihana o Otaki, ko Kingi Tahiwai o Poneke, ko Tiaki Kerehona o Riwini, ko Tawhai Eruera o Pokitane, Tata McRoyal o Feilding, Maremare Reupena o Turakina. Mawae Te Tauri o Whanganui, me Pita McDonnell o Karioi. I reira hoki a Rev. H. A. Walke o Bulls, hekeretari o te Mihana Maori, me A. J. Rutherford o Eketahuna. He nui te manaaki o te Tumuaki o te Karete Maori i Otaki i nga tangata o te hui. I te ata o te Ratapu he tokomaha nga Maori i hui ki te karakia i Rangiatea, a i te ahiahi ki tona a Rangiatea i te pakeha i te Maori mo to ratou karakia huihui. Ko te kauwhau i a Keremeneta, na Te Wiremu i whakamaori. I reira katoa nga Minita i taua karakia.

I te ata o te Mane, ka tu te hui i te ruma kai o te Whare-Pikitia. Ko te wahi tuatahi he whakamarama na Te Wiremu i nga kaute o nga moni a tena pariha a tena pariha, tae noa

ki nga tahua o te Pihopatanga o Poneke.

No te Whakatoputanga i nga tahua a nga kaumatua i tuku ai mo nga kura tae atu ki nga tahua mo te taha ki te Hahi, kitea ana te nui o aua tahua, ara hui katoa te wairu i tenei ra £76,871.

I te hui o te awatea ka whai-kupu te Pihopa mo te timatanga mai o te whakapono ki te iwi Maori, me ana korero whakamarama i te kaha o te whakapono o te iwi Maori, a tae noa mai ki nga tau o nga pakanga o te 1865 ki te 1870. Me te mau hoki o te whakapono o etahi i muri mai i te pakanga tae noa mai ki tenei wa. Ko te mutunga o ana korero he whakahau nana kia kaha te hopu a nga uri i te wairua kaha o ratou matua.

I puta nga kupu mihi a te Pihopa mo te tutukitanga o te 100 tau o te taenga mai o Te Wiremu Karuwha ki Nui Tireni. I puta ano hoki he mihi mana kia A. O. Wiremu, te mokopuna a Te Wiremu Karuwha, tenei o nga matua o te iwi Maori i karangatia nei ki tona okiokitanga i te 31 o nga ra o Oketopa. I tata ki te 40 ona tau e tu ana ia hei Kai-tirotiro mo te Hahi Maori o te Pihopatanga o Poneke. I mihi ano ia ki te tamaiti Matamua a Te Wiremu e tu nei hei Kai-tirotiro mo te Hahi Maori i muri i tana papa. Ko te whai-korero a te Pihopa na Kingi Tahiwi i whakamaori.

Ko etahi o nga take i whakahaeretia ko te tokoiti rawa o nga tamariki e tae ana ki te Kura Minita, ko te tokoiti rawa o nga Minita mo tenei rohe nui, ara tokowha tonu nga Minita Maori me to ratou Kai-tirotiro mo te Pihopatanga katoa o Poneke. Ko te maha o nga kainga e karakiatia ana e 70.

Whakaritea ana he komiti mo tena wahi mo tena wahi, hei awhina i nga mahi o te Hahi, hei kahi moni kia taea ai te whakapiki o te oranga o nga minita. I pahitia ano he motini tono ki te Hinota nui o te Pihopatanga kia whakaritea kia tokowha nga mangai-Maori ki roto i te Hinota nui, a kia uru hoki he Maori hei mema mo nga poari tiaki i nga whenua o te Hahi.

He nui te whakamihhi ki te pai o te Hui, ki te marama o nga whakahaere, me te whakaahonga i te taha wairua o nga mahi o te Hui a te Hahi Maori.

HE MIHI

TENA KORUA ko *Te Toa Takitini* e hari haere nei i te taonga o te motu, o te taha Atua, o te taha tangata. He nui te whakataikiu ki a koe. E tama tenei kua kite iho i to hamumu atu ki to Papa ki tetahi pora hei uwhi i to kiri, kia kaha ai koe ki te tua marangai, ki te hari haere i nga pu-mahara o te iti, o te rahi. Kaati, e tama tenei ka tukua atu te pora hei uhi i to kiri, kia pai ai to rere mai ki o marae i te Noota o Aatearoa. Kia ora tonu te toa.

—*Na Ngapera Rutene.*

Waipapakauri.

MATAATUA.

PANUITIA atu nga kupu e whai ake nei hei whakautu mo nga korero a Tutengaehe Peretite, a Tiaki Rewiri me a W. E. Gudgeon mo nga patai mo Mataatua waka. E whakatika ana ahau ki te korero a Tiaki Rewiri ma e no Toroa, tenei waka a Mataatua a ko Toroa ano te kapene i te hoenga mai i Hawaiki tae noa mai ki Whakatane. E whakatika ana ano ahau na Puihi i tahae mai a Mataatua, a kei Ngapuihi nei, ara kei Otakou e takoto ana. Engari e hara tenei Puihi i toku Puihi. Ehara hoki tenei Rahiri i toku Rahiri e korerotia nei e W. E. Gudgeon. No Tiaki Rewiri ma ano to ratou nei Puihi me to ratou nei Rahiri. Engari ki a au ko Rahiri wawahi waka tena Rahiri, ehara i toku Rahiri. Ma nga whakapapa ka tino mohio ai koutou he pono taku korero no koutou ano to koutou Rahiri me to koutou Puihi.

Toku nei waka to Ngapuihi nui katoa ko Nga-toki-matawhaorua. E taea e au te whakaputa a Ngapuihi nui katoa ki runga i a Nga-toki-matawhaorua, ma te whakapapa e whakatau te pono. Te kapene tuatahi o tenei waka i te hoenga tuatahi mai i Hawaiki ko Kupe. Pau katoa te haere o Aotearoa nei e Kupe ka hoki a Kupe ki Hawaiki. Koia a Hokianga. Tae atu a Kupe ko te pakanga nui i Hawaiki, ko Te Moremoretakiki te ingoa o tana pakanga. Ka ui a Nukutawhiti kia Kupe: "He whenua pehea te whenua kua kitea nei e koe?" Ka mea a Kupe ki tana mokopuna kia Nukutawhiti: "He whenua tino pai." Ka inoi a Nukutawhiti i te waka o tana tupuna kia hoatu kia ia. Ka hoatu e Kupe. Ka hoe mai a Nukutawhiti ka u mai ki Hokianga. No reira ka hoea katoa mai te waka uta kai hei mau, notemea e tapu ana te waka mau mai i nga tangata me te wananga me te mana katoa. Nga taniwha i mauria mai ai tenei waka ko Araiteuru raua ko Niua. Kei Hokianga enei taniwha, kotahi kei tetahi taha kotahi kei tetahi taha o te wahapu. Ki te riri ana tenei moana, e kore e puta te tima te kaupuke. Koia i huaina ai te ingoa ko "Hokianga-whakapau-karakia." He mokopuna toku Puihi na Nukutawhiti, me toku Rahiri kei konei ano tona pa, me ana tohu, me tona tinana. I whanau ano toku Puihi me toku Rahiri ki Aotearoa nei. Haunga ano te Puihi-mana-ariki tuatahi, kaore i tae mai ki konei, i mutu atu ano ia ki Hawaiki. Engari te ingoa i whanau ki konei. Te ingoa o te waka, uta kai ko Mamari. E whai paanga ana ahau ki te waka ki a Mataatua, kei a Reitu, notemea he uri a Reitu no Toroa. Ina te whakapapa e whai ake nei.

Toroa — Kakipikitua

Ruaihono — Mahangatera

Awatoke — Tarakea

Kaiaha — Peha
 |
 Manutongatea — Rua
 |
 Kokako — Whaeatapoko
 |
 Tamainupo — Tukotuku
 |
 Wairere — Tukapua
 |
 Maramatutahi — Paretahuri
 |
 Maramatutahi — Paretahuri
 |
 Tuteiwi — Pahoro
 |
 Awaikauhoea — Tiuhu
 |
 Reitu — Neoneone
 |
 Ka puta ko Ngapuhi nui katoa.
 Heoi ano.
 —Na Erika Akuhata.

ETAHI O NGA MIHI.

KIA ora tonu koe te Etita mo nga mahi e mahia mai nei e koe hei painga hei marama tanga hoki mo tou iwi Maori. E mihi ana hoki ahau ki a Apirana Ngata mo ana kupu whakamarama ki a tatou ki te iwi Maori. Ko ana kupu tuatahi he tohutohu i a tatou ki te whakatuputupu i tenei mea i te kararehe, me te ahua o te mahi o te whenua. He maramatanga pai katoa enei mo tatou. Tuarua mo tana whakamaramatanga i te Tiriti o Waitangi hei mohiotanga mo tona iwi Maori ki nga ahuatanga o te Tiriti me ona tikanga katoa, nga wahi pai nga wahi kino. He tino taonga tenei ki a tatou tae atu ki a tatou uri e haere mai nei. He tino tohu aroha nona tenei ki a tatou. Tuatoru mo tana whakamarama i te kaha o nga mema o te iwi Maori ki te wapu tikanga hei whangai i o tatou kura, a kitea ana te £5000 hei oranga mo aua kura o te iwi Maori. Tuawha mo ana whakamarama mo nga ture e mahia mai nei e te Paremata mo nga reititanga i o tatou whenua, me nga inikamu taake me era atu mate e pa ana ki o tatou whenua. He nui noatu nga whakamaramatanga e tukua ana e Apirana Ngata kia panuitia mai e ta tatou pepa hei mohiotanga hei maramatanga mo tatou. No reira kia nui noatu nga whakamoemiti ki a ia mo ana mahi katoa. Ko tenei tu mahi te mea e kii nei. "Kia aroha ki tou hoa tata ano ko koe." No reira kia ora tonu koe e taku tamaiti e Apirana hei hepara mo tou iwi Maori, hei homai tenu i te maramatanga ki nga hapu katoa o te iwi Maori.

—Na Huta Paaka, Motueka.

TUKUA atu enei kupu ruarua hei mihi ki a A. T. Ngata, M.A., M.P., mo ana whakamarama i nga mahi o te ao hei huarahi mo te katoa. E hoa e Ngata kia ora koe mo nga whakamarama e tirohia iho nei i *Te Toa Takitini* timata mai i te Tiriti o Waitangi me ona aronga tae mai ki te pepa o Tihema, e whakamarama nei koe i nga mahi nunui o te Temipiona. Taku titiro e rite ana o whakamarama ki te ahi i whakamarama nei i te huarahi o Iharaira i te putanga mai i Ihipa i te po, i ora ai hoki nga mano tini o Iharaira. No reira kia tau nga manaakitanga a te Atua ki a koe. He aha ra etahi o nga mema i kore ai e penei te whakaaro me Ngata ki te tohu-tohu i o ratou iwi.

—*Na Ngapera Rutene,
Waipapakauri.*

HE WHAKAMAHARA.

Na Paratene Ngata.

NO te 19 of Hepetema, 1884, ka tuhia te pukapuka tuku rihi mo te hoko o nga rakau Kauri o runga o tetahi whenua ko Pakorarehi te ingoa, kei te takiwa o te Thames. Hauraki. Ko nga kauri anake i hokoa, ko te whenua i puritia i runga i te rihi mo nga tau e 99, ka mutu ai te rihi. I riro te whenua nei i runga i nga take kua kiia ake nei ki te uniana toa Kamupene o Akarana. I murua taua whenua mo nga nama o taua Kamupene, a hokona atu e te Rehita o te Hupirimi Kooti, ki te peeke o Nu Tireni. Na taua peeke i hoko atu ki te Kauri Kamupene a oti atu ki kona. Kanui nga pae maunga me nga awa nunui i whakawhiti atu ai tena whenua ki te po-uriuri ki te po-tangotango. Tena tirohia mai tenei mate e nga tohunga hahu tupapaku! Mehemea ka taea e koe ka tu koe mo aua momo mate! E ui ana ahau, pehea a koutou whakamarama e nga tangata nona, e nga uri ranei, e ora ana? Mehemea he tika tenei mate e whakaatu nei au, a mehemea ranei kei te mate tonu, utaina mai ki *Te Toa Takitini* kia mohio te katoa.

HE PANUI.

TENA koe, *Te Toa Takitini*, e rere nei ki nga marae o tane i Aotearoa me Te Waipounamu. Mau e hari atu te kupu poto. Kua nukuhia te ra e whakaarohia nei e ahau e te iwi, kia whakaarahia he tohu aroha mo Tapua Patuone Hohaia Tamati Wakanene.

E tama tena koe, koutou ko o tupuna, ko o matua, ko te iwi kua huri nui ki te po. E tama ko Maehe tukua atu ai te tare-tare nei hei hipoki iho i a koe i te mea kua tata ki nga ra o te hotoke. E tama rere mai.

—*Na Patu Hohaia Patuone Wakanene.*

Mo te Puru me kai i te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE—1/9, 2/9 patara.

TE MIHANA KI MANUTUKE.

KEI te whakahaere Mihana a Kenana Aata Wiremu ki nga pakeha i Ormondville i te 9 ki te 17 o nga ra o Maehe.

Kei te haere a Kenana Aata Wiremu ki Manutuke ki te whakahaere mihana ki reira. Ko te ra hei taenga atu mona ko te 28th o Maehe. Hei te 30 o nga ra ka timata te Mihana a tae noa ki te 6 o nga ra o Aperira.

He tino taonga tenei mea te Mihana mo te whakaoho i te taha wairua o nga mahi o te whakaponu. Nui atu nga hua papai kei roto i enei mahi. Otira kei nga tangata tonu te tikanga. Mehemea he tino rapu ta ratou i te Atua, ka whakataata mai ia ki a ratou, ka manaaki hoki i a ratou. Kia mahara ki te kupu e ki ra: "Nga patunga tapu ma te Atua he wairua maru: e kore koe e whakahawea, e te Atua, ki te ngakau maru, ki te ngakau iro." Kia ngohengohe ki apakau o koutou wairua. Inoitia te inoi mo te ra tuatahi o Reneti i nga ra katoa hei apiti ki etahi o a koutou inoi. He inoi tena e hangai ana mo nga whakahaere o te Mihana.

Kia mahara ano hoki ki etahi inoi mo te Kai-whakahaere o te Mihana, kia ringihia nuitia mai te mana o te Wairua Tapu ki a ia, kia tika ai tana tuari i nga me ngaro a te Atua. Ka inoi tonu nga Kai-whakahaere o *Te Toa Takitini* me ona rangatira i tena wahi i tena wahi kia tau nui nga manaakitanga a te Atua ki a koutou katoa i roto i nga whakahaere o ta koutou mihana.

HUKARERE SCHOOL.

PRIZE LIST.

Divinity Prizes.—Class 1: Ngarangi Kohere. Class 2: Piki Thompson. Class 3: Elsie Lima. Class 4: Gweneth Howell.

Class Prizes.—Dux: Gertie Reid. Class 8: Amy Findlay 1. Piki Thompson 2. Class 7: Hemaima Smith 1. Ngawai Tuhaka 2. Upper 6: Katie Riripotaka 1, Edna Ferguson 2. Lower 6: Mary Haig 1, Annie Wong Soon 2. Lower 5: Paara Enoke 1, Louisa Crummer 2. Lower 4: Mahue Turei 1, Heni Rangi 2. Lower 3: Tiwau Tamapo 1, Rea Te Awarau 2. Lower 2: Tangi Hokianga 1. Aha Martin 2.

English History.—Upper Division: Gertie Reid 1. Piki Thompson 2, Amy Findlay 3. Nancy Watson 4. Lower Division: Hinehou Ngata 1, Patu Nikora 2, Hemaima Smith.

Composition.—Class 8: Gertie Reid. Class 7: Kupere Potae. Class 6: Edna Ferguson. Class 5: Gweneth Howell. Class 4: Heni Rangi. Class 3: Rea Te Awarau. Class 2: Aho Martin.

Music.—Seniors: Kura Hai. Juniors: Mahue Turei.

Royal Academy of Music Examination.—Higher Division: Tere Tinirau, Ngarangi Kohere, Gertie Reid. Lower Division: Kura Haig, Weno Tahiwi, Hinehou Ngata.

Drawnig.—Seniors: Kupere Potae, Mary Maraki. Juniors: Tiwau Tamapo.

Book-keeping.—Seniors: Amy Findlay. Juniors: Ngarangi Kohere.

Shorthand.Seniors: Amy Findlay. Juniors: Hinehou Ngata.

Dressmaking.—Senior Division: Annie Wong Soon, Ngarangi Kohere, Tere Tinirau, Mary Mahaki, Annie Palmer. Middle Division: Mary Kururangi, Ina Hutana. Junior Division: Mahue Turei, Alice Hokianga, Aho Martin.

Fancy Work.—Takau Tinirau, Lilian Browne, Mary Maraki, Tere Tinirau.

Mending.—Nellie Nepia.

Practical Nursing.—Lucy Tuiri.

Certificates for St. John Home Nursing examination.—Piki Thompson, Takau Tinirau, Queenie Enoka, Gertie Reid, Polly Enoka, Hemaima Smith, Ruby White, Elsie Lima, Annie Palmer, Amy Findlay, Nancy Watson, Ngarangi Kohere.

Public Service Examination.—Gertie Reid.

Intermediate Examination.—Piki Thompson, Amy Findlay, Nancy Watson.

Proficiency Certificates.—Hinetera Allison, Annie Wong Soon, Mary Haig, Kura Haig, Olive Halbert, Nancy Reid, Katie Riripotaka, Edna Ferguson, Polly Enoka, Annie Palmer, Jennie Teihi, Ina Hutana, Mary Maraki.

Nurses' Examination, Napier Hospital.—Hana Riripotaka (Honours).

Conduct.—Senior: Annie Wong Soon. Junior: Rea Te Awarau.

Housework.—Senior: Tai Utanga. Junior: Mahue Turei.

General Efficiency.—Queen Enoka.

Cookery.—Senior: Te Patu Nikora. Class VI.: Takau Tinirau, Tere Tinirau.

Gardening.—Maggie Hokianga.

Care of Ormond Chapel.—Lucy Turiri, Paara Enoka.

MIHI MO HUKARERE.

KUA tae mai te reta a te Tumuaiki o nga Kura ki te Hekere-tari o te Pihopatanga o Waiapu he mea tuhi mai i te 18 o Pepuere, 1924. "Tenei ka tukuna atu nei te kape o nga maaka o te whakamatautau o nga tamariki o Hukarere mo te taha ki te taka kai i te Manual Training Centre i Nepia. E tuku atu ana te Tipatimana o nga Kura i a ratou whakamihi ki te kura mo te kaha o te matau o nga tamariki, me te mihi hoki o to ratou Kai-whakaako ki a ratou.

Na CAUGHEY.

Director of Education.

Kaore he tamaiti i hoki iho i te 50 paiheneti.

Tokorua i neke atu i te 60 paiheneti.

Tokoiwa i neke atu i te 70 paiheneti.

Tokowhitu i neke atu i te 80 paiheneti.

Tokotoru i neke atu i te 90 paiheneti.

AWHINA MO INIA.

MANAAKI I A PIHOPA ATARIA.

KUA tae mai ki te Hekeretari o to tatou Pihopatanga (Atirikona Himikini) enei moni hei awhina i te Mihana a Pihopa Ataria i roto i nga Inia e ono miriona, o tona rohe. Mo nga pariha Maori enei:—Whakarewarewa £1/5/6, Ohinemutu £10, Whakarewarewa Sunday School 6/9, do. (Pakeha) 12/3, Ohine mutu Sunday School 10/-, Donation £1/1/-, Te Haroto 5/-, Waiohiki 15/-, Pakipaki £6/9/-, Waimarama £5, Kohupatiki £5, Te Hauke £5, Waipatu £5, Te Wairoa me Nuhaka £5, Ruatoki £1 15 -. Kei te whanga atu ki etahi o tatou pariha i te mea kua whakaritea e te Hui Hinota Maori kia £100 i te tau ma tatou ma nga Maori hei awhina i te Kawe i te Rongo-pai ki Inia. Ka £50 ka takoto. Ma koutou ra e whakaeke ki te £100. Kia mama mai.

KAWENATA O TE TOA TAKITINI.

I TE Maha o nga korero nunui, korero hohonu, o roto o nga kape o *Te Toa Takitini* whakaarotia ana he tikanga hei whakangawari i te utu o te whaka-kawenatatanga i nga kape o te tau mutu mai i a Pepuere 1924. Tekau-ma-rua enei nama o *Te Toa Takitini* kua huia ki te pukapuka kotahi. Ko te whare o waho, he pai, he kaha. He tino taonga tenei pukapuka hei manaaki ma nga tangata matau, ma nga tangata whakaaro nui. Ko te utu o tenei Kawenata o *Te Toa Takitini* tekau-ma-rua-hereni (12/-). Na te aroha o te Kai-perehi i penei ai te ngawari. E toru tekau ano nga kape. Kaore he kape i ko atu. No reira kia tere te tuku mai i a koutou tono, me nga hereni. "Ko te manu moata ano hei whiwhi ki te toke."

HE PANUI.—E hiahiatia ana etahi kape o Te Toa Takitini name 21 me 22. Ko hoatu e au 1/- mo te kape kotahi.—Na te Etita.

TEWHEA PANGO.

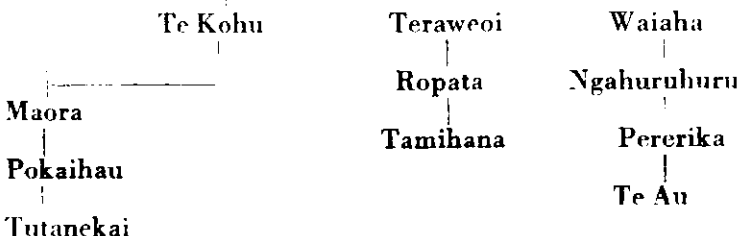
ME whakaatu e te whakapapa te putanga ki a Ngahuruhuru Pango te tangata nana i mau tuatahi mai te whakapono ki nga rohe o Te Arawa (ki toku nei whakaaro) a na ona uri hoki i manaaki te Hahi a tae noa mai ki enei ra.

Te Rangiiwaho

Te Whitopoutama. Whakatakere, Pango. Tokihi, Ihutarera.

[Haerehuka me

[Whakarewa

I haere a Pango ki Ngapuhi ki te kimi i tana tamahine i a Mangamangaiatua. Tae atu ia ki Paihia, ka tangi a Ngati Whakaue, nga mea i riro atu i te Waipuke. Ka ui a Pango, "Kaihea te wahi kei reira taku mokai a Mangamangaiatua?" Ka kiia mai, "Kua mate, kei Oihi e tanu ana." Haere tonu atu a Pango ki te hahu. Ka rangona kua hahua tana urupa, ka riri etahi o Ngapuhi. Ka haere a Pango ki Te Waimate. Ka tae te rongu o Pango ki Hokianga, me te riringa hoki o etahi o nga hapu o Ngapuhi mo to ratou wahi tapu. Ka tonoa mai te tangata a Te Tai raua ko te tupuna o Papahia Ngapuhi. Kaati kua mau te rongu, waiho a Te Arawa kia haere ana, ki te kimi i ona.

TENEI TE WAIATA A PANGO MO TANA TAMAHINE.

Tera te kotuhi mau tonu mai te rangi
Homai ano koe kiia ringia atu
Ki te hua roimata, e mapu ra i aku kamo,
Naku ano ra i huri mai whakamuri
Te kahu rere wa tahi, te arai
I haere ai te korekore ra
Hai kawē i ahau te ripa ki Oihi
Ki a Manga ra ia,
Ko to aroha ra e kai nei
I ahau ii!

Ka tae ki te wa i hoki mai ai a Pango, ka haere mai ratou ko Te Wiremu Taiwhanga me te Matenga, me nga herehere i whakahokia mai e Ngapuhi kia Pango, tona tini. He nui hoki nga mea wheua i riro mai.

Ka tae mai i Maketu i tona wa, ka haere mai ki Rotorua nei. I waenga o konei o Maketu, ka moe i te ara ratau. Mai o reira tae mae ki naianei, e kiia ana taua wahi i moe ai ratau, ko "Te Whare o Te Wiremu." Te kainga tuatahi i noho ai ratau ko Karioi, i muri ka taemai ki Te Koutu, i muri ki Mokoia.

Na reira ahau ka mea, ko taua Pango nana i mau tuatahi mai te whakapono ki nga rohe o Te Arawa ko Ngahuruhuru Pango, ehara i a Ngawene.

Heoi ra mo tenei wa.

—*Na Tutanekai Pokaihau.*

Ki te Etita.

TENA koe. He kupu ruarua nei enei hei hoatu i tetahi wahi maramatanga mo te tautohetohe a etahi o nga hapu o Te Arawa mo Ngahuruhuru Pango raua ko Ngawene Pango.

I te 18 o nga ra o Akuhata, 1884, i te whakawa o Te Koutu poraka ka tu a Heemi Te Tupara ki te korero: "I te wa i tukua ai nga rakau o tenei whenua ki a Te Hapimana, i haria mai nei e Ngahuruhuru," etc.

I te 7 o nga ra o Noema, 1890, ka tu a Taekata ki te aroaro o te Kooti Whenua Maori. Ko te keehi e whakahaeretia ana

ko Te Tuporo, No. 3. I roto i ana korero ka puta enei kupu: "I rongo ahau i te haringa mai a Ngahuruhuru Pango i a Te Hapimana ki Te Koutou," etc.

Heoi ano.

—*Na Te Rire Whititera.*

[Kua marama te wahi ki a Ngahuruhuru. noho mai ana i roto i te pa tuwatawata. Otira me whanga ake tatou ki te pakutanga mai o nga pu a te taha ki a Ngawene. Ka hinga ranei nga pekerangi o te pa o te taha ki a Ngahuruhuru, kei te ahua maku ranei nga paura. Tena akina! I whakanuia ai tenei take e nga iwi. he hiahia no matou ki te whakaara tohu whakamahara ki te tangata tuatahi nana i mau mai te whakapono, tae atu hoki ki te wahi i tu tuatahi ai te whare-karakia me te whare minita ki nga rohe o Te Arawa. Tena ano e kimi-hia nga timatanga mai o te whakapono i etahi o tatou hapu o te Motu. Ki te kore e mahia inaianei ka ngaro tonu atu. Hei taonga tuku iho tenei ma tatou ki o tatou uri.—*Na te Etita.*]

TE ROPU POROPEIHANA.

KUA tae mai te whakaatu a Rev. A. J. Seamer, Tumuaki o te Mihana Maori a nga Weteriana. kua whakaturia a Rev. Tahupotiki Haddon hei Kai-whakahaere mo nga mahi turaki waipiro i roto i te iwi Maori.

Ko Tahupotiki tetahi o nga tangata tino kaha i roto i te iwi Maori mo nga whakahaere e pa ana ki te ora mo te tinana me te wairua o te tangata. He tangata pai ki te korero, ahakoa reo Maori, ahakoa reo pakcha. Kua nuku atu i te 20 ona tau e tu ana hei kai-kauwhau mo te Rongo-pai o to tatou ariki i roto i nga rohe o ona iwi i te takiwa ki Te Hawera, me nga rohe katoa o Taranaki.

Kei te mihi *Te Toa Takitini* mo tenei tangata kua whakaturia nei ki tenei turanga nui. me te inoi ki o tatou hapu i tena wahi i tena wahi kia kaha te Manaaki i nga take a to tatou whanaunga a Tahupotiki. Kei te watea a Tahupotiki ki te haere mai ki nga hui nunui o te motu. Mehemea ka hiahia ia me tuku he waea ki a Rev. Seamer. Birkenhead. Auckland. Kia ora e te hoa, kia kaha i roto i te Ariki. Whakapaua to kaha ki te whakapiki i nga morehu o te iwi Maori ki nga taumata e noho rangatira ai ratou me o ratou uri a nga wa e takoto mai nei. Tena koe me te ropu whakaaro nui, aroha nui hoki i muri i a koe.

TE TURE O NGA PEPA.

HE whakaatu tenei ki nga tangata e tuhituhi mai nei ki ta tatou pepa ko te huarahi e ora ai te pepa ehara i te mea kei nga tangata tango i te pepa anake. engari kei te utu mo nga panui e tukuna mai ana kia perehitia. Torutoru nei nga tangata e mahara ana ki te tuku hereni mai hei whakaurite i te perehitanga o a ratou korero. No reira he whakaatu tenei mehemea he hiahia to koutou kia tino perehitia a koutou

korero me tuku mai he hereni hei whakarite mo te perehi. Kei te riri etahi tangata mo a ratou korero kaore i uru ki te pepa. He whakatauki ta o koutou tipuna "He taro, ka tu te piko o te whakairo." Mehemea ka pau te wharangi kotahi o te pepa ko te utu he pauna, a mehemea he hawhe te wharangi e pau he 10/- te utu. Haunga ano hoki nga take nunui e pa ana ki te motu katoa, kei te mohiotia era he take e pai ana ki te katoa. Engari ko nga panui hui, panui tupapaku, me nga take whaiti, ka kaha to koutou hiahia kia perehitia, tukuna mai he moni hei whakarite i nga tangata perehi. Kaua hei pouri.

HE MAHI POAUAU.

PANUITIA atu enei korero mo tetahi mahi poauau kei te mahia i te takiwa o Whakatane. Ko tetahi tangata no Whakatane nei ko Wi Keepa Hakiha te ingoa kei te whakatohunga, whakaporopiti hoki ia ia. E ki ana ia koia te tangata i kiia iho e Te Kooti Rikirangi i mua i tona matenga: "Ki te mate ahau ahakoa pehea te roa ka riro aku wheua ma taku tamaiti e mau atu ki roto o Turanga." Na, e ki ana a Wi Keepa koia taua tamaiti.

I timatatia te mahi tohunga a te tangata nei ki roto o Whanganui, a na nga iwi o ena takiwa i manaki tana mahi. I whakapono aua hapu ki ana korero, i ki ia, kua puta he whakaaturanga kia ia, me nga tohu e whakaatu ana, ae, koia taua tamaiti.

Ka tae ki te wa i whakaritea ai hei hahunga i nga wheua o Te Kooti (ko te wahi i tanumia ai a Te Kooti he iti rawa nga tangata e mohio ana a kaore rawa taua hunga e whakaatu) katahi ka haere mai a Whanganui a Tuwharetoa a Ngatihineuru me etahi atu hapu neke atu i te rau taua ope, ki te hari mai i te tangata nei ki te Wainui takiwa o Ohiwa Pei o Pereti, ki te wahi kei reira nei e tanu ana a Te Kooti kia kitea te tika o ana korero i ki ai ia, ka kitea e ia te wahi ara te urupa o Te Kooti a ka riro mana tonu e hahu, e kohikohi nga wheua, a mana e hari atu ki Turanga, hei reira ka kitea etahi mea whakamiharo. Ko te ra i whakaritea ko te 1 o nga ra o Hurae, 1923, hei whakatutuki i ana korero. Te taenga ki taua ra kaore kau ia i hahu i a Te Kooti, kei a ia atu nga take i kore ai e tika kia hahua.

Katahi te ope a te tangata nei ka hoki mai i te Wainui ka noho ki Whakatane. Na mai o reira o te 4 o nga ra Hurae, 1923, tae mai ki tenei ra kei konei tonu e noho ana etahi tokomaha o aua iwi; ko etahi kia roa rawa e noho ana ka hokihoki ki o ratau kainga.

He hanga whakaaroa nga rangatira o nga iwi nei. He tangata rangatira nga tikanga, rangatira te tu, a ratau wahine he wahine rangatira, pai nga tikanga, me nga mahi ki te titiro atu. Kei roto o Whakatane e noho he noa iho ana i runga i nga mahi poauau a tenei tangata. Kua mahue atu o

ratau nei kainga me a ratau nei mahi, ka puritia iho nei nga iwi rangatira nei e te tohunga nei kia noho tonu kia tatari ki te wa e puta ai ano tana kupu kia hahua a Te Kooti. Engari, awhea tenei "Wa"? Kaore he tangata i te mohio, kaore hoki te tohunga nei i te mohio. Heoi ano tona tikanga he wa mutunga kore.

Ka kitea ai i konei te tinihanga me te hianga o nga mahi a tenei tangata. Kaore he pai i puta mai i roto i tana mahi, engari he mate ke. mo nga iwi tangata-whenua tae atu hoki ki nga uri i haere mai nei.

Na te kaha o te pouri o toku ngakau mo tatau mo te iwi Maori i mahia peneitia e etahi ano o tatau. E arahitia nei etahi o tatau ki nga huarahi he. Ka hoki whakamuri ke ai to tatau ahua. kaore e whakapau te kaha ki te mahi ki te whai i nga tikanga tika a te pakeha. kei reira nei te huarahi e tika ai tatau, e kore ai e puta nga tawai a te pakeha. Kaua e whakapau i te taima me nga moni mo nga mahi pohehe.

Ki toku whakaaro e tika ana kia whakatikatikangia ano te ture, ara kia whakauauatia te takoto. kia taea ai te whiu enei tu tangata.

Titiro, whakarongo. puritia hoki nga kupu a to tatau Ariki e ki ra ia ia Matiu 7. 15. "Na kia tupato ki nga poropiti teka i na haere mai kia koutou he kiri hipi nei o ratau kakahu ko roto ia he wuruhi kai kino. *Ma o ratau hua ka mohiotia ai ratou e koutou.*"

Heoi ano.

---*Na Ahu Whakamua.*

[Kia ora e hoa. Mo to patai mo te ture hei whiu i enei tu tangata. tenei kei te rapu *Te Toa Takitini* i etahi maramatanga. Engari pai ke te hoki rangatira mai o te iwi na ki o ratou kainga. i te waiho ma te ture rawa e whakahoki.---*Na te Etita.*]

TE HUNGAREI WAHINE.

(R.T.K.)

KUA waihotia e te pakeha hei putake kerero whakakata, hei pepeha. mana te hungarei, te hungawai, te matua-hungoi ranei. He korero whanui na te pakeha. he whakaaturanga na nga tini tau e kore te hungarei wahine e noho pai raua ko tana hunanga i te whare kotahi engari kaore pea tenei korero e tika rawa mo nga hungarei Maori. Kei Amerika tetahi ropu (Legal Aid Society), ko tana tino mahi he whakakaha i te ahua o te marena, kia noho ai te tane raua ko te wahine i runga i te aroha. Ki te wehe te tane raua ko te wahine ka uiuia e ratou te take i wehe ae. I kitea e ratou ko tetahi take nui i wehewehe ai te tane raua ko tana wahine kei te hungarei wahine. Onga marena e 3600 i uiuia e ratou ko te tino nuinga na nga hungarei wahine i pakaru ai.

Ka moe te tama a te wahine i tana wahine ka penei tonu tona kui kei a ia tonu tana tama, a ko nga rawa a tana tama kei a ia te tikanga. Kaore e pai te tiaki a te hunanga

ka amuamu te hungarei ka ki ka mate tana tamaiti i te hokonga kai. Ka wareware ia kua riro tana tamaiti he tangata ke. Ka mamac te hunaonga ka timata te noho kino, na, ka waihotia tenei hei take raruraru i waenganui i a raua. Mehemea he tama kai-ngakau te tama a te wahine ka whakahawea ia ki tana hunaonga ka ki tona ngakau i roto i a ia mau mau tana tamaiti. Ki te riri ranei te tane raua ko te wahine ka aroha te wahine ki tana tamaiti ka tautoko i a ia ka mea atu ko ia kei te tika. Kahore ia e hohou i te rongo engari ka nakina atu nga motumotu o te ahi kia murara rawa. a. mehemea he pakeha ko te Hupirimi Kooti he mutunga. Ka wehewehe nga matua. ka wareware nga kupu oati o te marena, ko te tino mate kei nga tamariki.

Kua kiia ake ra e au e waihotia ana e te pakeha te hungarei hei korero whakakata mana. Ina koa tenei korero:—

Tokorua nga mangumangu, ko Hami te ingoa o tetahi ko Piri to tetahi. Ka mea a Hami ki a Piri, “E Piri. me he mea kei runga koutou ko to wahine ko to kui i te poti e rere ana i tetahi awa hononu, awa whanui, katahi te poti ka tohohu a kotahi ano o hoa e taea e koe te whakaora. Na, ko wai tau e whakaora ai, ko to wahine ranei, ko to kui ranei?” Kahore i ruarua te whakahoki a Piri. “Ko wai hoki, ko taku kui ra. E kitea ano e au he wahine hou maku. mate atu he wahine whakaete mai he wahine, tena ko te kui, ko te koka, kotahi ano, kahore hoki he koha ke atu.” Ka tungou a Hami ki te marama o te whakautu a Piri i tana patai. Katahi ia ka patai ano, “E Piri. mehemea kei te poti koutou ko to wahine, ko to hungarei, e rere ana te poti i tetahi awa hononu, awa whanui, katahi ka tutuki te poti ki te poro rakau, ka tauri. Na, kotahi ano o nga wahine e taea e koe te whakaora. Ko wai tau e whakaora ai, ko to wahine, ko to hungarei ranei?”

Ka whai a Piri kia ata marama rawa te patai a tana hoa, “I runga matou i te poti te wahine, te hungarei, ka tutuki te poti ki te poro rakau? Ko te hea taku e whakaora ai?” “E Hami Whakarongo mai, ko te Poro rakau taku e whakaora ai.” “Ki te mate taku wahine ka whiwhi wahine ano-au, engari kei hea i te rangi i te whenua ranei, he poro rakau hei rite mo tenei te aroha, te whakaaro pai, ki te patu i taku hungarei.”

NGA RA O TE PIHOPA O WAIAPU.

K OINEI nga ra e tae ai te Pihopa ki etahi o nga takiwa Maori o tona Pihopatanga, mo nga karakia whakau, me era atu take e pa ana ki te Hahi.

Te Haroto—Mei 13.	Hui Hinota ki Nepia—Hepetema 5.
Taupo—Mei 18.	Porangahau—Oketopa 5.
Taniwaka—Akuhata 10	Haki Pei—Oketopa 19.
Haki Pei—Akuhata 31	Waipawa—Oketopa 26.

Kaore e hapa te ora o te rewharewha me te maremare i te
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE—1/9, 2/9 patara.

HE PORA KIEKIE.

E TAMA e *Te Toa Takitini*. Tenei kua kite iho au i to korero kohumuhumu atu ki to Papa mo nga Pora Kiekie kua Tawhitotia ki runga i tou kiri. E tama kei te aroha ki o kupu tangi i runga i te tika. E tama kei roto au i o kupu karanga ki o Matua kia tirohia atu nga Pora Kiekie Tawhito. Ko tenei ka tukua atu te mea Tawhito me nga mea hou mau e titiro iho. Kia ora tonu koe.

Waitotara.

—*I. Tamaiparea.*

E tama kanui te aroha mo to whakatangitangi ki te mate ou i te kuhunga i nga marangai. E tama mou nga whakatauki nei "Hei aha mate tane maraeroa." Ina ke i he ai matau o matua na tenei kupu na "he tangi kai to te tamaiti he whakama to te kaumatua." A tena whangaia, whangaia, whangai rawa atu i a koe, e hara i te kai pononga. He aha koa ra e tama, me waiho i runga i te tangi mo to tupuna mo Waihuka, i te kupu nei: "He roa te tau kia koe, e tu te amoamo." Kia ora.

—*Na Mita Tuhuruhuru.*

MO NGA PORA KIEKIE, 1923-24.

No address (Te Puke) 6/6. Hunia Rae 6/6. Renata Pareto (Te Araroa) 6/6. H. Tuterangi (Kennedy Bay) 13/-. Papa Takarangi (Putiki) 6/6. H. Pukehika 13/-. Manahi Parapara (Te Araroa) £2. Tuhi Black (per Tarati) (Dargaville) 6/6. Mrs. Ani Nehua (Okaihau) 6/6. Mita Te Rangituakoha (Maketu) 6/6. Wiremu Kingi (Whakatane) 6/6. Ngapera Rutene (Waipapakauri) 6/6. Mita Tuhuruhuru 13/-. Hone Rameka (Waimate N.) 6/6. Piri Paraone (Frasertown) 6/6. Eparaima Kapa (Te Kao) 10/-. Reweti Wipaki (Ohinemutu) 6/6. Te Otimi (Maketu) 6/6. E. Paul (Mokai) 6/6. Wi Hunia (Waitakaro) 6/6. I. Tamaiparea (Waitotara) £1. Matauru Wanoa (Te Araroa) £1. Agnes L. Grant 13/-. Pene Ngamanu (Motiti L.) 13/-. Rihitoto Mataia (Paeroa) £1. Mikaera Pewhairangi 6/6. William Wilson (Ruatahuna) 6/6. D. Campbell (Hokianga) 10/-. Raukanga Matiaha (Wanganui) 6/6. Rapata Peene (Hiiwirau P.O.) 6/-. Pare Takiura (Ohinepanea) 6/6. Re Te Tai Papahia (Panguru) 13/-. Haukiwaho Piwiki 6/6. Hami Tawaewae (Helensville) 6/6. Herewini Te Maro 6/6. Holua Karaha (Tokomaru Bay) 6/6. Peihana Waiti (Tokomaru Bay) 6/6. C. Ellis (Hunterville) 6/6. Kercama Tihema (Rangitukia) 6/6. Heni Peka (Kahukura) £1. Komene Takena (Kao) 6/6. Rawiri Puhirake (Tauranga) (per Hunia Rae) 13/-. Huta Paaka 13/-. Per P. Ngata: Riwai Rangihura (Te Araroa) 6/6. Hepetema Paipa (Waiomatatini) 6/6. Mohi Waihi 6/6. Pahoe Morete 6/6. Hami Korua 6/6. Paki Pouwhare (Kahukura) 6/6. Wi Waititi (Lottin Point) 6/6. Te Wehi Houia (Reporua, Port Awanui) 6/6. Wi Pepere (Waiomatatini) 6/6. Paratene Tuhaka (Waiomatatini) 13/-. Paora Hoetaura (Wairoa) 6/6. Wiri Erueti 10/-. Tamihana Tiki-tere 6/6. Akapita Te Toa 6/6. Hunuhunu Hakopa 6/6. Miss Annie Taipari 6/6. Mr. Moses Hunter 6/6.

(*Taria te roanga.*)

WHAKAHOKI RETA.

Waikaka, Hanuere 26th, 1924.

Ki te Etita.

TENA KOE! Me whakamarama atu kia Herewini Temaro te tikanga o te korero kia pai ai tona ngakau me tona Ropu. Ko te rangatira me te iwi nui kei a ratou te reo pai, kei a ratou te reo kino mo te kino. Me tiro ake ki te pakanga ka taha nei. He ropu iti rawa nana te ao i ngaoko ai. Na te aha na te kupu, na te wehi, na te rangatira, na te iwi, ehara te taitara o te tangata kotahi. Ana ia tana hei tipuranga puha ma ratau ko ana tamariki. Ko te kupu te mea nui a te rangatira a te iwi. Koi ana i kiia ai kia atawhi kia rongo ki oku kaitohutohu, kia ahua humarei. Ki te takahia te kupu a te rangatira kowai hoki hei arai i taua kupu —*Na P. Rairi.*

MARAMATAKA.

MAEHE 2.—RATAPU I MUA O RENETI.

Kenahi 9: 1—20. Mkaa 5: 21.

Kenahi 12. Roma 11: 25.

V.

(Panuitia nga karakia mo te Wenerei, te ra tuatahi o Reneti. He ra nohopuku enei ra e 40 tae noa ki te ra o te Aranga. Whakhuatia te inoi mo tenei ra i nga ra katoa o Reneti, i muri tata i te inoi mo te Ratapu.)

5 (Wenerei).—RA TUATAHI O RENETI.

V.

Ihaia 58: 1—13. Mkaa 2: 13—23.

Hona 3. Hiparu 12: 3—18.

V.

9.—RATAPU I O RENETI. Whakahuatia te inoi mo nga ra Emipa.

Kenahi 19: 12—30. Mkaa 9: 2—30.

V.

Kenahi 22: 1—20. 1 Kori. 1: 26 and 2.

12, 14, me 15.—HE RA EMIPA.

V.

16.—RATAPU 2 O RENETI.

Kenahi 27: 1—41. Mkaa 12: 35 ki 13 14.

Kenahi 28. 1 Kori. 8.

V.

Maehe 23.—RATAPU 3 O RENETI.

V.

Kenahi 37. Ruka 1, 1-26.

Kenahi 39. 1 Kori. 14, 1-20.

25.—TE KOREROTANGA KI TE WAHINA KI A MERI.

W.

30.—RATAPU 4 O RENETI.

Kenahi 42. Ruka 4: 16.

V.

Kenahi 43. 2 Kori. 2: 14 me 3.

Aperira 6.—RATAPU 5 O RENETI.

Ekoruhe 3. Ruka 8: 1-26.

Ekoruhe 5. 2 Kori. 10.

V.

13.—RATAPU I MUA O TE ARANGA.

V.

Ekoruhe 9. Matiu 26.

Ekoruhe 10. Ruka 19, 28.

He "Holy Week" (Wiki Tapu) te ingoa tawhito o nga ra katoa o tenei wiki, te take koinei te wiki i whakamamaetia ai a te Karaiti. tae noa ki tona ripekatanga i te Paraire. Tirohia te Tuhituhi me te Rongo Pai i roto i te Rawiri mo nga ra katoa o tenei wiki.